

Ҳаромни шифо мақсадида истеъмол қилиш жоизми?

05:00 / 09.03.2017 14134

- Шариати исломия ҳаётнинг барча жиҳатларига ўзининг эътиборини қаратган, ўзининг асосли ва қониқарли ҳукмини баён қилган буюк таълимотлар мажмуидир. Ана шундай таълимотлар орасида касалликларга шифо топиш мақсадида ҳаром нарсадан, ҳаром маҳсулотлардан истеъмол қилиш масаласининг жоиз ёки ножоизлиги ҳам бор бўлиб, бу ҳақида алоҳида шаръий ҳукмлар баён қилинган.

Халқ орасида баъзи кимсаларнинг "шифо учун", деб шариат ҳаром қилган нарсалардан бемалол истеъмол қилаётгандарини кўриб ёки эшитиб қоламиз. Жумладан, улар шифо ниятида ароқ ичадилар, шифо ниятида бўрсиқ ёки ит ёғини ёхуд қорадорини истеъмол қиладилар. Айримлар эса "табиблар айтса, ҳаромни ишлатиш мумкин", деган фикр билан шифокор ва халқ орасидаги табиблар фикрига суяниб, ҳаромни истеъмол қилиш жоизлигини айтадилар. Бошқа бирорлар эса "ҳаромдан шифо бўлмайди" деган қарашда қатъий турадилар.

Биз ушбу фикрларнинг қанчалик тўғрилигини текшириб, бу борадаги шаръий ҳукмларни бирма-бир ўрганиб чиқишига ҳаракат қилиб кўрамиз.

- Билиб қўйиш ўринлики, ҳаромни шифо мақсадида истеъмол қилишнинг жоиз ёки ножоизлиги борасида ислом уламолари уч хил фикрга бўлинганлар:

1) Гўшти ейиладиган ҳайвонлар – туя, қорамол, қўй кабиларнинг сийдиги мутлақо пок. Ато ибн Абу Рабоҳ, Иброҳим ан-Нахаъий, Имом Молик, Исҳоқ ибн Роҳвайҳ, Аҳмад ибн Ҳанбал ва ҳанафийлардан Муҳаммад ибн ал-Ҳасан аш-Шайбоний ва Имом Зуфар, шофиъийлардан эса ал-Истаҳрий ва ар-Рўёний кабилар бу фикрга келганлар. Бунга қўйида баён этиладиган "Урайналиклар ҳадиси" далил қилинган. Зоҳирийлар, жумладан, Ибн Ҳазм ҳамда Ибн Таймия шу фикрни қўллаб-қувватлаганлар. Тобеъин ва салафи солиҳлардан аш-Шаъбий, Ато, ан-Нахаъий, аз-Зухрий, Ибн Сирин, Ҳакам, ас-Саврий кабилар ҳам шу фикрда бўлганлар.

2) Сийдик ва шунга ўхшашлар аслида ҳаром ва нажас, бироқ уларни шифо мақсадида ишлатиш мутлақо жоиз. Яъни, инсон шифо истаса, уни

ишлатавериши мумкин, бироннинг, масалан, шифокорнинг фикрига асосланиши шарт эмас. Бу фикрга И мом Шофиъий, Абу Савр ва ҳанафийлардан Абу Юсуф келган. И мом Аҳмад бир гапида ушбу фикрга ҳам қўшилган. Бу фиқхий қараашга сийдикдан сақланиш ҳақидаги қатъий ва умумий маънодаги ҳадислар ва "Урайналиклар ҳадиси" далил қилинган.

3) Сийдик ва шунга ўхшашлар аслида ҳаром ва нажас, уни шифо мақсадида ҳам истеъмол қилиш асло мумкин эмас. Бу Абу Ҳанифа И мом Аъзамнинг фиқхий қарашидир. Бироқ, унинг фикрича, изтиорор бўлганида, ҳозиқ табиб ва шифокорнинг қатъий ва кафолатли кўрсатмаси билан уни шифо мақсадида истеъмол қилиш жоиз. Бунга қуйироқда баён этиладиган сийдикдан сақланиш ҳақидаги қатъий ва умумий маънодаги ҳадислар ва Қуръони каримнинг "изтиорор ояти" далил қилинган. Оятга қўра, ўлим ҳолати хавфи бўлганда, ҳаромни истеъмол қилиш мумкин. Абу Ҳанифанинг фикри ақлий ва нақлий далилларга мувофикроқдир!

● Гўшти ейиладиган ҳайвонларнинг сийдиги мутлақо ҳалол ва улардан шифо исташ мумкинлиги борасидаги фикрнинг далили "Урайналиклар ҳадиси"дир. Урайна қабиласидан тўрт нафар кимса ва уларга қўшилиб Укл қабиласидан уч нафар кимса, жами етти нафар киши Мадинага Расулуллоҳ (с.а.в.)нинг ҳузурларига келган. Бир муддат турғанларидан кейин ушбу кимсаларга Мадинанинг ҳавоси ёқмасдан, касал бўлиб қолганлар. Шунда Расулуллоҳ (с.а.в.) уларни закотдан тушган ва бошқа туялар боқилаётган жойга жўнатганлар ва уларга:

اَلْاوَبُ اَهْنَابْ لَمْ اَوْبَرْشُ اَلْ

"Туяларнинг сутларидан ва сийдикларидан ичинглар!" деганлар (Бухорий, 2/1501; Муслим, 3/1671; Термизий, 1/72; 4/1845; Насоий, 2/3491-3493; Ибн Можжа, 3/3503; Байҳақий, 9/17827; Дорақутний, 1/487; Аҳмад, 3/14093; И мом Термизий уни "ҳасани саҳих" деган).

Бунга қўшимча равишда Расулуллоҳ (с.а.в.)нинг ушбу ҳадиси шарифлари далил сифатида келтирилиши мумкин:

اَلْمُحَمَّدُ لَكُمْ وَلَكُمْ بَسْأَلْ

"Гўшти ейиладиган нарсанинг сийдигининг зарари йўқ!" (Дорақутний, 1/470-471; Байҳақий, 1/1234).

اَلْفُمُحَمَّدُ لَكُمْ بَسْأَلْ

"Гўшти ейиладиган нарсанинг қолдиғининг зарари йўқ!" (Дорақутний, 1/472; Байҳақий, 1/1234; 2/3950-3951).

Иброҳим ан-Нахаъий ҳамда Ато ибн Абу Рабоҳ бундай дердилар:

أَمْ لِكَلْ حِمْمَلْ سَبَابْ لِفَ حِمْمَلْ

"Гўшти ейиладиган нарсанинг сийдигининг зарари йўқ!" (Бухорий, "Таърих ал-кабир, 6/3066; Ибн Абу Шайба, 1/1248; Абдураззок, 1/1481; Таҳовий, 1/659).

- Сийдикнинг ҳаром эканлигига далиллар ҳам бор бўлиб, уларда Расулуллоҳ (с.а.в.) сийдикдан сақланиш кераклигини қатъий талаб қилганлар:

يَقْرَبَ لَأَقْرَبٍ مُثْرِيَّ بَكَ يِفْنَى بَدْعُهُ مَوْنَى بَدْعُهُ يَقْرَبَ لَأَقْرَبٍ
مَيْمَنَى لَابِ شَمَّيْرَخْ لَابِ نَاكَ وَلَوْبَ نَمُرَتْسَى نَاكَ

Расулуллоҳ (с.а.в.)дан ривоят қилинган таниқли ҳадиси шарифда ул зоти шариф икки қабр олдидан ўтганлар. “Бу иккиси азобланмоқда, лекин улар катта гуноҳлар туфайли азобланмаяпти. Улардан бири сийдикдан сақланмагани учун ва яна бири эса чақимчилик қилиб юргани боис азобланмоқда” деганлар (Бухорий, 1/216; Муслим, 1/292; Термизий, 1/70; Абу Довуд, 1/20-21; Насойи, 1/27; Байҳақий, 2/3943; Доримий, 1/764; Ибн Хузайма, 1/32; Ибн Абу Шайба, 1/1313).

Мазкур ҳадис Ибн Аббос (р.а.) ва Жобир ибн Абдуллоҳдан (р.а.) ривоят қилинган. Ибн Аббосдан (р.а.) ривоят қилган ҳадиснинг айрим йўлларида бу икки қабр “Бақеъ” қабристонида бўлгани зикр қилинади. Жобир ибн Абдуллоҳдан (р.а.) ривоят қилинган ҳадисларнинг баъзи тариқларида бу воқеа Расулуллоҳ (с.а.в.) сафарга чиққанларида бўлиб ўтган. Зоҳирдан қараганда, ҳадислар бир-бирига зид келмоқда. Бадриддин Айний Расулуллоҳнинг (с.а.в.) ушбу ҳадислари бир неча жойда бўлиб ўтганинини зикр қилган (Бадриддин Айний. Умдат ал-қори шарҳ Саҳиҳ ал-Бухорий. З-жилд. - Байрут: Дор ал-кутуб ал-илмия, 2001. - Б. 181-183). Демак, икки воқеа бўлиб ўтганида ҳам Расулуллоҳ (с.а.в.) мана шундай гапларни айтганлар.

Ҳадис матнида “Улар иккиси катта гуноҳда азобланмаяпти” дейилган. Бошқа ривоятларда “балки, унда азобланаётгандир” деган жумла қўшилган. Бу ерда жумлалар боши билан охири бир-бирига мувофиқ бўмаяпти. Бироқ, сийдикдан сақланмаслик ва чақимчилик қилиш гуноҳи

кабира гуноҳлардан ҳисобланади. Расулуллоҳ (с.а.в.) бу гуноҳлардан сақланиш унчалик катта мاشақат талаб қилмайди, деган маънода шу гапни айтганлар. Шу эътибордан у катта гуноҳ эмас, бироқ, маъсият жиҳатидан катта гуноҳдир.

Саъд ибн Муоз (ёки Муоз ёхуд умуман бошқа бир саҳоба) вафот қилиб, уни дағн қилинганидан сўнг, уни қабр сиққанини Расулуллоҳ (с.а.в.) бошқа саҳобаларга билдирганлар. Бунинг сабаби борасида унинг оиласидан суриштирганлар. Қабр сиққан саҳоба қўй боққанлиги, унинг сийликларидан сақлана олмаганлиги маълум бўлган. Демак, Расулуллоҳ (с.а.в.) ҳам ҳурмат қилган, унинг жанозасини шахсан ўзлари ўқиб, қўллари ила дағн қилган саҳобани ҳам сийдик сабабли қабр сиққанлигидан сийдикнинг нақадар ҳаром эканлиги ўз-ўзидан маълум бўлади (Суютий, "Жомеъ ал-аҳодис", 18/19130; ал-Муттақий, "Канз ал-уммол", 15/42539).

Сийдик томчиларидан сақланмаслик билан қабр азоби ўртасида қандай боғлиқлик бор. Бунинг ҳақиқатини Аллоҳ таолонинг ўзи билади! Бандалар бу борада фикр юритиб кўришлари мумкин. Хуллас, сийдикдан сақланиш таҳоратнинг биринчи қадамидир. Қабр эса барзах оламига биринчи қадамдир. Қиёматда илк савол намоздан бўлади. Таҳорат намознинг шарти сифатида ундан муқаддам туради. Шунинг учун охират манзилларининг биринчисида таҳоратнинг биринчисидан сўроқ бўлиб ўтади. Бунга далил сифатида "Мўъжам ат-Табароний"даги ушбу ҳадиси шарифни келтириш мумкин:

رَبُّ الْمُرْبَّلِ يَفِي دَعْلَهِ بِسَاحِيْ اَمْ لَوْاْنِ فِي لَوْبَلِ اَوْقَتٍ

"Сийдикдан сақланинглар, чунки қабрда банда энг аввал ундан ҳисоб-китоб қилинади" (Табароний, 8/7605).

Бошқа ҳадиси шарифда Расулуллоҳ (с.а.в.) бундай деб марҳамат қилганлар:

نَمْ رَبْ قُلْ لَرْ بَأَدْعَ مَأْعُنْ إِنْ فَلْ وَبْلَنْ مَأْزَنَتْ

"Сийдикдан покланинглар, чунки қабр азобининг кўпчилиги ундандир!" (Ҳоким, 1/654; Дорақутний, 1/469; Табароний, 11/11104; Таҳовий, "Мушкил ал-асор", 11/4518).

Юқоридаги ҳадиси шарифлар сийдикнинг ҳаромлигини тасдиқлайди. Бироқ, айнан гўшти ейиладиган ҳайвонларнинг сийдиги борасида фақиҳлар орасида аввалдан ихтилоф бўлгани боис Абу Ҳанифа уни

нажосатларнинг "нажосати хафифа" - "енгил нажосат" турига киритади (Бу ҳақида матн китоблариға қаранг: Абу-л-Ҳасан Аҳмад ибн Мұхаммад ал-Қудурий. Мухтасар ал-Қудурий. - Қозон, 1916. - Б. 7; Убайдуллоҳ ибн Масъуд ибн Тож аш-шариға. Мухтасар ал-Виқоя. - Қозон, 1911. - Б. 9).

Гарчи сийдик ҳаром бўлса ҳам шифо мақсадида ундан фойдаланиш мумкинлигига юқорида келтирилган "Урайналиклар ҳадиси" далил бўлади. Унда Расулуллоҳ (с.а.в.) касалларга шифо мақсадида түяning сийдигини ичишни буюрганлар. Ибн Ҳажар Асқалоний ҳам ушбу фикрга мойиллик билдириб, Ибн ал-Мунзирнинг машҳур саҳоба Ибн Аббос (р.а.) томонидан марфуъ ҳадис ривоят қилганини зикр қилган (Ибн Ҳажар Асқалоний. Фатҳ ал-Борий. 1-жилд. - Мадина: Мактабат ас-салафия, 1390. - Б. 339):

نونوطب ۋېردىل ئافش (اھل اوپا و لبىل اىف وا) لبىل اوپا ئىف نا

"Түяning сутлари ва сийдикларида меъда бузилиши учун шифо бор!". Уни Имом Аҳмад ва Табароний ҳам ривоят қилганлар (Табароний, 12/12986; Аҳмад, 1/2677).

Табибларнинг буюк устози Абу Али ибн Сино ҳам түяning сути ва сийдигида бир қанча касалликларга шифо борлигини кўрсатиб кетган (Батафсил қаранг: Абу Али ибн Сино. Тиб қонунлари. II китоб. Иккинчи нашри. - Т.: Фан, 1982. - Б. 154-156; 364-367). Абу Али ибн Синонинг айтишича, түя сути меъда учун фойдали; тиқилмаларни ҳосил қилмайди; қоринда бошқа сутларга нисбатан камроқ ивийди; түя сути баданда оқ доғларни ҳосил қилмайди; у нафас қисишга ва иситмага фойда қиласи; түя сути сариқ касалига фойдали; түя сути талоқ ва жигардаги қўпгина касалликларга фойда қиласи; у жигарни ҳўллайди; түя сути истисқо учун жуда фойдали, айниқса уни урғочи араб түясининг сийдиги билан қўшиб ичилса, иштаҳани оширади ва чанқатади, ични юмшатади; сийдикларнинг энг фойдалиси асл түялардан ҳисобланган араб түясининг сийдигидир; бошнинг кепакланганига түя сийдиги билан ювиш фойда қиласи, бука сийдиги билан ювиш ҳам шундай; одам ва түя сийдиклари, айниқса, сут бериб турган түяning сийдиги билан биргаликда ишлатилгани, истисқо ва талоқнинг қаттиқлашганига фойда қиласи.

- "Урайналиклар ҳадиси"да Расулуллоҳ (с.а.в.)нинг сийдик ичишга буюришлари уни ким қачон хоҳласа ичаверишига эмас, балки маҳоратли ҳозиқ табибларнинг кўрсатмасига биноан дори сифатида қўллашга, масалан баданга суртишга ишора бўлишининг эҳтимоли бор. Бунда ароқнинг шифо ниятида ишлатилишига ҳам далил бор. Аллоҳ таоло ароқда манфаатлар

борлигини айтган:

رَبْ كَأْ مُهْمُثٌ إِو سٰن لِلْ عَفَانَمَ وَرِيْبَكْ مُثِإِمَهِيْفُ لُقْ رَسْيَمْلَأَوْ رَمْحَلَأَنْعَكَنْوُلْسَيْ مَوْعِدْ فَنْ نَمْ {219}

"Сиздан ароқ (ичкилик) ва қимор ҳақида сўрайдилар. Айтинг: «Буларда катта гуноҳ ва одамлар учун фойдалар бор. Буларнинг гуноҳи фойдасидан каттароқдир" (Бақара, 219).

Ароқдаги ёки сийдикдаги манфаатлардан бири уни касалликларда баданга суртиш ила амалга оширилиши ҳам мумкинлигидир.

Абу Али ибн Сино "Тиб қонунлари" асарида: "Одам сийдигини ток кули билан қўшиб, қон оқиб турган ерга қўйилса, қонни тўхтатади; сийдик теридаги доғни кетказади; тери шилинишига, қичима ва песяга фойда қиласди; одам сийдигининг эскиргани қулоқдан йиринг оқишини тўхтатади; эшакнинг сийдиги буйрак оғриғига даво бўлади; одам сийдигининг эскиргани ҳамма заҳарларга қарши тура олади; оқма тешикларни, шунингдек, "сутли яра"ларни шароб билан ювилса ҳам фойда беради; асалли шароб бачадон оғриқларига фойда қиласди; эски шароб билан ювиниш ҳамма газандаларнинг чаққанига фойдалидир", каби даво турларини ёзиб қолдирган (Абу Али ибн Сино. Тиб қонунлари. II китоб. Иккинчи нашри. – Т.: Фан, 1982. – Б. 154-156; 604-605).

Ибн Обидийн "Радд ул-муҳтор" асарида буюк фақих Бурхониддин ал-Марғинонийнинг "ат-Тажнис ва-л-мазид" асаридан "Агар "Сураи фотиҳа"ни қон билан ёзилса, ёки сийдик билан ёзишга тўғри келса, шифо мақсади учун жоиз. (Бурундан қон келиши тўхтамаса, пешонага бурун қони билан "Сураи фотиҳа"ни ёзиш уни тўхтатиши тажрибада кўрилган экан). Лекин бу ўтган уламолардан нақл қилинмаган. Шифо ниятида ҳаромлик соқит бўлиши ўлиб қолиш мумкин бўлган очлик ва чанқоқлик вақтида ўлмагудек миқдорда ароқ ёки ўлимтиқни ейишнинг жоиз эканидан келиб чиқади" дейилганини зикр қилиб келтирган (Ибн Обидин. Ар-Радд ал-муҳтор. 1-жилд. – Байрут: Дор ал-кутуб ал-илмия, 2003. – Б. 365).

Ибн Обидиннинг "Сураи фотиҳа"ни қон билан ёзиш ўтган уламолардан нақл қилинмаган, деган гапига қўшимча қилиб, кейинги даврларда ҳам бу ишни ҳеч ким қилмаганлигини, уни қилиш сеҳр ва фолбинликнинг бир тури бўлгани боис асло мумкин эмаслигини таъкидлаш лозим.

Юқоридаги оят мазмунида ароқнинг бир нави фойдаси борлиги мулоҳазасидан келиб чиқиб, ҳозирги давр уламоларининг тиббий

мақсадларда махсус спиртни баданга суртишнинг жоиз эканлигига берган фатволарига қўшилиш керак бўлади.

Абу Юсуфнинг Абу Ҳанифадан қилган ривоятига қараганда, бармоқ жароҳатланганда ўт ёки ўт пуфагини унга боғлаб қўйиш жоиз (Бурҳониддин ал-Бухорий. Муҳит ал-бурҳоний. www.almeshkat.net/books/1/234).

● Ҳаром нарсалардан шифо талаб қилиш мумкин эмаслиги борасидаги Имом Абу Ҳанифанинг фикрига сийдикдан сақланиш ҳақидаги ҳадиси шарифлар далолат қиласи. Улар қатъий бўлиб, у барча сийдик турларини қамраб олади. Инсоннинг сийдиги, жами ҳайвонлар сийдиги шулар жумласидандир. Шунинг учун Ибн Нужайм ал-Мисрий "Баҳр ар-роиқ" ҳамда Имом ал-Ҳаскафийнинг "Дурр ал-мухтор" асарларида ҳанафийликнинг зоҳири мазҳабига кўра гўшти ейиладиган ҳайвонларнинг сийдиги ҳаромлиги боис ҳаром нарсани даво сифатида қўллаш мутлақо жоиз эмас, дейилган (Ибн Нужайм ал-Мисрий. Баҳр ар-роиқ. З-жилд. – Байрут: Илмия, 1300. – Б. 239; Муҳаммад ибн Али ал-Ҳаскафий. Дурр ал-мухтор. 1-жилд. ("Радд ул-мухтор" билан бирга). – Байрут: Дор ал-кутуб ал-илмия, 2003. – Б. 365).

Зотан, Расууллоҳ (с.а.в.) ҳаромдан даво истамасликни буюриб, бундай деб марҳамат қиласи:

إِنَّمَا حَرَبُ الْوَادِتِ لَمْ يَرَوْهُ وَلَمْ يَدْعُهُ لَعْنَهُ وَلَمْ يَأْذِنْهُ لَعْنَهُ وَلَمْ يَأْذِنْهُ لَعْنَهُ

"Шак йўқки, Аллоҳ дард ва давони туширган ва ҳар бир дард учун даво ҳам қиласи. Бас, даволанинглар, лекин ҳаром билан даволанманглар!" (Абу Довуд, 4/3876; Байҳақий, "ас-Сунан ал-кубро", 10/19465; "ас-Сунан ас-суғро", 3/4326; Табризий, "Мишкот ал-масобих", 2/4538).

Бу фикр эгаларининг "Урайналиклар ҳадиси" борасида бир нечта жавоблари бор:

1) Урайналиклар ҳижратнинг олтинчи йили жумодий ал-охир ёки шаввол ёки зулқаъда ойларида Мадинада бўлган бўлиб, сийдикдан сақланиш ҳақидаги ҳадислар ушбу воқеадан сўнг ворид бўлган. Яъни, сийдикдан сақланиш ҳақидаги ҳадислар "Урайналиклар ҳадиси"ни мансух қиласи. Ибтидойи исломда ҳатто итларнинг масжидларга кириб юраверишлари, масжидга сийиб, булғаб кетишлари ҳам мумкин бўлган. Жумладан, Абдуллоҳ ибн Умар (р.а.)нинг бундай деган хабари бор:

ھەللا ھەللا لۇسر نامز يىف دجىسىملا يىف ربىتوللىقتو لوبت بالكلا تناناڭ مىلس و ھېلىع

كۈلەن مەئىيەش نوشىرى اوئۇكىي مەلۇف

"Расууллох (с.а.в.)нинг замонида итлар масjidга сийиб кетар, у ёқдан бу ёқقا бориб-келиب юришаверарди. Унга ҳеч бир нарса қуйиб, тозалаб ўтирmasдилар (Бухорий, 1/172; Байхақий, 2/4041). Кейинчалик масjidларни озода сақлаш ҳамда итларнинг ҳаром қилиниши натижасида бу нарса қатъий таъкиқланган.

2) "Урайналиклار ҳадиси"да айнан ичиш назарда тутилаётгани йүқ. Чунки, одатда икки феълни бирданига айтилмоқчи бўлса, уларнинг биринчиси тилга олинади, холос. Жумладан, арабларда бундай гап бор:
ع ادراب ءام و ان بت اه طفل "Ҳайвонга сомон ва муздек сувни озуқа қилиб бердим". Бу ерда сув алаф-хашак эмас, бироқ, умумий маънода хашак билан бирга сув ҳам ишлатилгани боис, у биргаликда қўлланилган. Шунга қараганда, Расууллох (с.а.в.): "Туяларнинг сутларидан ва сийикларидан ичинглар!" деганларида, сийикни ичишни эмас, балки уни дори сифатида қўллашни назарда тутган бўлсалар керак. Бу билан сийикни фақат баданга суртиш мумкинлигининг ҳам эҳтимоли бор. Буни Ибн Сино ҳам "Тиб қонунлари"да тасдиқлаган.

3) Мавлоно Али ал-қори айтишича, "Урайналиклар ҳадиси"да Расууллох (с.а.в.) касалларга сийик ичишни тавсия қилганлари уларнинг ўзига хос буйруқдир. Чунки, Расууллох (с.а.в.) уларга сийикнинг шифо бўлишини ваҳий ёки туш орқали билиб олганлар (Али ал-қори. Шарҳ ан-Ниқоя. 1-жилд. – Қозон, 1904. – Б. 75).

4) Гарчи "Урайналиклар ҳадиси" саҳих бўлса-да, бироқ, унга қўшимча қилинган "Гўшти ейиладиган нарсанынг сийигининг зарари йүқ!" деган маънодаги ҳадисларнинг заиф эканлигини ушбу ҳадисни ривоят қилган муҳаддисларнинг ўzlари айтиб ўтганлар.

5) Имом Таҳовий ақлий далил келтириб айтадики, одамнинг гўшти пок бўлгани билан унинг сийидиги нажас ҳисоблангани каби түяниң гўшти ҳам пок бўлиши билан унинг сийидиги нажас ҳисобланади (Абу Жаъфар ат-Таҳовий. Шарҳ маоний ал-асор. 1-жилд. – Б. 109-110).

● Ҳаром нарсалардан шифо талаб қилиш мумкин эмаслиги борасида яна бир ҳадиси шариф бор. Ҳадисдаги воқеа Умму Салама онамиз (р.а.) уйларида бўлиб ўтган. Уйда шароб шарбати қайнатилаётганини кўриб

қолган Расууллоҳ (с.а.в.) унинг сабабини сўраганлар. Умму Салама онамиз (р.а.) жория касал бўлиб қолганлиги сабабли унга шаробдан дори сифатида фойдаланмоқчи эканларини айтади. Шунда Расууллоҳ (с.а.в.) бундай деб марҳамат қилганлар:

م کیل ع م کءافش لعجی م لیاعت ه للا نإ

"Албатта Аллоҳ таоло сизларнинг шифойингизни сизларга ҳаром бўлган нарсада қилган эмас!" (Абдурраззоқ, 19/17097; Табароний, 23/749; Байҳақий, 10/19463-19464; Таҳовий, 1/652). Гарчи Ибн Ҳазм мазкур ҳадисни ботил деган бўлса-да, бироқ, уни Ибн Ҳиббон саҳих деб ўз саҳих ҳадислар тўпламида зикр қилган (Ибн Ҳиббон, 4/1391).

Абдуллоҳ ибн Масъуд (р.а.)га бир киши қорни оғриётганини, унга шароб шифо бўлади, дейишаётганини айтганида, у ҳам худди Расууллоҳ (с.а.в.) айтган гапни такрорлаган (Бухорий, 4/5614 олдидан таълиқан келтирган; Ҳоким, 4/7509; Табароний, 9/9714, 9716).

Саҳобалардан яна бири шаробдан даво сифатида ишлатмоқ мақсадида тайёрлаётганини айтганида, Расууллоҳ (с.а.в.) унга бундай деганлар:

ءاد هنکل و ءاودب سیل هنإ

"Ароқ даво эмас, у дарддир!" (Муслим, 3/1984; Аҳмад, 4/18882; Таҳовий, 1/650).

ءاد اهنکل و ءاودب تسیل اهنإ

"Албатта шароб даво эмас, бироқ, у дарддир!" (Термизий, 4/2046; Абу Довуд, 4/3875; Доримий, 2/2148; Табароний, 22/15; Байҳақий, 10/19460; Ибн Ҳиббон, 4/1390; Ҳоким, 7/8260; Баззор, 2/4473).

Мазкур маънодаги ҳадисларда гап фақат ароқ устида кетаётгани боис Имом Таҳовий ва Имом Байҳақий ароқдан умуман ва мутлақо шифо талаб қилиб бўлмайди, деган қарорга келганлар (Абу Жаъфар ат-Таҳовий. Шарҳ маоний ал-асор. 1-жилд. – Б. 109; Байҳақий, "ал-Одоб", 1/703).

Шунинг учун ҳам Ойша онамиз (р.а.) айнан ароқдан даво исташдан қайтарган эдилар (Абдурраззоқ, 19/17099) ва "Эй, Аллоҳим, ароқ билан шифо истаган bemorга шифо бермагин!" дея дуои бад қилгандилар (Таҳовий, 1/653).

Ҳанафий олими Имом ал-Ҳамавий чўчқа гўштини ҳам шифо ниятида истеъмол қилиш агар уни шифо десалар ҳам мутлақо жоиз эмас, деган (Иқтибос бундан: Ибн Обидин. Ар-Радд ал-мухтор. 1-жилд. – Байрут: Дор ал-кутуб ал-илмия, 2003. – Б. 366).

Илон гўшти шариатимизда ҳаром экани кўпчиликка маълум. Демак, унинг савдоси ҳам ҳаром. Бироқ, Абу-л-Лайс ас-Самарқандий илонларни дори сифатида фойдаланиш мақсадида сотиш ва илон гўштини ишлатиш жоиз, деган. Аммо, таъкидлаш керакки, Абу Бакр Косоний ўзининг машҳур "Бадойеъ ус-санойеъ фий тартиб аш-шаройеъ" асарида: "Илон шаръян ҳаром бўлгани боис уни даво сифатида ишлатиш жоиз эмас. Абу-л-Лайс ас-Самарқандийнинг жоиз деган гапи тўғри эмас. Чунки, у ароқ каби даво эмас, дарддир. Демак, илонни сотишга ҳам эҳтиёж йўқ" деган (Алоуддин Абу Бакр ибн Масъуд ал-Косоний. Бадойеъ ус-санойеъ фий тартиб аш-шаройеъ. 5-жилд. – Байрут: ал-Мактабат ал-илмия, (йили кўрсатилмаган). – Б. 144; Муҳаммад ибн Али ал-Ҳаскафий. Дурр ал-мухтор. 7-жилд. ("Радд ул-мухтор" билан бирга). – Байрут: Дор ал-кутуб ал-илмия, 2003. – Б. 480).

Ибн Обидин кўз оғриғига номаҳрам чўрининг сутини ишлатиш борасида икки хил фиқҳий қараш борлиги, улардан бири мутлақо жоиз эмаслиги борасида эканини зикр қилган (Ибн Обидин. Ар-Радд ал-мухтор. 7-жилд. – Байрут: Дор ал-кутуб ал-илмия, 2003. – Б. 264).

Саҳих ривоятда айтилишича, бир табиб Расулуллоҳ (с.а.в.)дан қурбақа, бақани даво сифатида ишлатиш ҳукми борасида сўраганида, ул зоти шариф ундан қайтарган эдилар:

ءَوَدْ يَفْلُجْ جَيْعَذْ فِضْ نَعْ - مَلْسُونَ لَأَنْسَى بَطْ نَأْ - مَلْسُونَ لَأَنْفَ

"Бир табиб Расулуллоҳ (с.а.в.)дан қурбақа тўғрисида даво сифатида ишлатиш жоизми, деб сўради. Расулуллоҳ (с.а.в.) уни ўлдиришдан қайтардилар" (Абу Довуд, 4/3873; Байҳақий, 9/18783; Аҳмад, 3/16113).

Демак, Абу Ҳанифанинг фатвосига далил бўлган ҳадиси шарифларга кўра сийдик, ароқ ва бошқа ҳаром нарсалардан даво исташ асло жоиз эмас!

● Ҳозиқ табибининг кўрсатмасига қўра ҳаром нарсадан шифо мақсадида фойдаланиш мумкинлигига "изтиор ояти" далил бўлади. Ихтиёр ҳолатида ҳаромни истеъмол қилиш асло мумкин эмас. Оятга қўра, мажбур ва зарурат вақтидагина ҳаром нарсани истеъмол қилиш мумкин:

ام إل إم مك يل ع مر ح ام مك ل ل ص ف دق و ه يل ع ه ل ل ا م س ا ر ك د ام ام اول ك ات ال ام ك ل ام او
م ل ع ا و ه ل ب ر ن ا م ل ع ر ي غ ب م ه ئ ا و ه ا ب ن و ل ض ي ل اري ث ك ن او ه ي ل ا م ت ر ر ط ض ا
ن ي د ت غ م ل ا ب {119}

"Аллоҳнинг номи зикр қилинган нарсалардан нима учун емас экансизлар?! Ахир У сизларга ҳаром қилинган нарсаларни муфассал баён қилган-ку, Магар музтар бўлиб қолган ҳолингиздагина (у нарсалардан ейишингиз мумкин). Шубҳасиз, кўп (кишилар) ўз ҳою ҳаваслари билан билмаган ҳолларида (ўзларини) йўлдан оздирурлар. Албатта, Парвардигорингиз бундай тажовузкор кимсаларни жуда яхши билгувчиидир" (Анъом, 119).

Үлимтикни ва чүчка гүштини мазкур ояты каримада айтилганидек зарурат вақтида истеъмол қилинишига Қуръони карим рухсат берган. Жумладан, қуйидаги ояты каримлар ҳам шу ҳақидаадир:

رُطْض اَنَمَفَ هَل لِا رِيَغْلَ وَبَ لِهَا اَمَمَوَ رِي زَنْهَلَا مَحَلَ وَمَدَلَاوَةَ تِيَمْلَا مُكْيَلَعَ مَرَحَ اَمَنَنَ إِ {173} مِي حَرْ رُوفَغَ هَل لِا نِهَا هَيَلَعَ مُثِإِ الَّفِ دَاعَ الَّوَعَابَ رِيَغْ

"У сизларга фақатгина ўлакса, қонни, түнғиз гүштини ва Аллоҳдан ўзгага аталиб сўйилган нарсаларнигина ҳаром қилди. Энди кимки золим ва ҳаддан ошмаган ҳолида nocturnal вазиятда қолса гуноҳкор бўлмайди. Албатта Аллоҳ мағфират қилгувчи, раҳмлидир" (Бақара, 173).

{3} مي حـر رـوفـعـهـلـلـاـنـإـفـمـثـلـلـفـنـأـجـتـمـرـيـغـهـصـمـحـمـيـفـرـطـضـإـنـمـافـ

"Бас, кимки очарчиликда, гуноҳ томонга оғмаган ҳолида (мазкур ҳаром қилинган нарсаларни ейишга) мажбур бўлса (Оллоҳ кечирар). Зоро, Оллоҳ мағфиратли, меҳрибондир" (Моида, 3).

Юқоридаги учта ояти каримага күра зарурат вақтида ҳаром нарсаны истеъмол қилиш мумкин. Очлик вақтида, жонни асраш мақсадида ҳожат миқдорида ҳаромни истеъмол қилишга рухсат берилган (Мулла Жеван. Ат-Тафсирот ал-Ахмадийя. - Қозон, 1323. - Б. 36).

Шунинг учун Имом Абу Ҳанифа касалликка ҳаромдан бошқа шифо бўлмайдиган бўлса, ҳозиқ табиб мазкур ҳаром муайян бир касалликка шифо бўлишига кафил бўлса, унда зарурат бўлгани боис ҳаромни истеъмол қилиш жоиз, деган. Бунда ҳозиқ табиб тажрибасининг аксар вақти, гумонининг ғолиби эътиборга олинади.

Ҳанафийликнинг "ан-Нихоя", "ал-Хония" фатво тўпламларида юқоридаги ҳолатларда ҳаромдан зарурат бўлган вақтда истеъмол қилиш жоиз,

дейилгани "Баҳр ар-роиқ", "Радд ал-муҳтор" асарларида келтириб ўтилган (Ибн Обидин. Ар-Радд ал-муҳтор. 7-жилд. – Байрут: Дор ал-кутуб ал-илемия, 2003. – Б. 264; Ибн Нужайм ал-Мисрий. Баҳр ар-роиқ. 3-жилд. – Байрут: Илемия, 1300. – Б. 239).

Зотан, ҳаром нарсаларга зарурат вақтида ижозат берилишига қуидагиларни ҳам мисол келтириш мумкин:

- 1) Эркакларга ипак кийими кийиш ҳаром бўлгани билан уни бурга кўпайиб кетган вақтларда, қичима ва қўтирилган касалликларида кийиш мумкин экан. Чунки, ипак кийимлар бургани ва қичимани йўқотар экан (Ибн Нужайм ал-Мисрий. Ал-Ашбоҳ ва-н-назоир. – Миср: Водий ан-Нил, 1289. – Б. 159).
- 2) Қаттиқ совуқ бўлиб, бошқа кийим топилмаган вақтда ипак кийим кийиш мумкин. Шунинг учун Имом Таҳовий айрим иллатларга шифо бўлгани боис зарурат вақтида ҳаром қилинган ипакнинг мубоҳга айланиши мумкинлигини қайд қилган ва зарурат вақтида сийдикдан ҳам шифо исташ шу қабилдадир, деган (Абу Жаъфар ат-Таҳовий. Шарҳ маоний ал-асор. 1-жилд. – Байрут: Олам ал-кутуб, 1994. – Б. 109).
- 3) Кўз оғриғида кўзга ипак боғлаш ҳам нафъ берар экан, бу ҳолатда уни ишлатиш жоиз (Шамсииддин Кўҳистоний. Жомеъ ар-румуз. 2-жилд. – Қозон, 1902. – Б. 303).
- 4) Олтин ҳам эркакларга ҳаром, бироқ, тиш тушганда олтиндан қоплатиш жоиз. Чунки, кумуш ёки бошқа металлар оғиз сасишига олиб келиши мумкин (Бурҳониддин ал-Марғиноний. Ал-Ҳидоя. 4-жилд. – Деҳли: Форуқий, 1327. – Б. 441).

● Имом Абу Ҳанифа зарурат вақтида касалликда ҳаромни истеъмол қилишнинг жоиз бўлишлиги учун ҳозиқ табибининг кўрсатмасини шарт қилиб қўйган. Ҳозиқ табибининг кимлиги ва қандай бўлиши борасида мазҳаб доирасида турлича фикрлар бор. Ҳозиқ табибининг фикри рўза тутса, касаллиги кучайиб кетиш хавфи бўлганда, рўзани очиш учун ҳам инобатга олинниши фикҳий манбаларда ўз аксини топган. Бу ҳолатда табиб мусулмон, фосиқлиги мастур (яширин), адолатли бўлиши шарт қилинган. "Баҳр ар-роиқ" ва "Наҳр ал-фоиқ"да кофир табибларга ҳам ишониб даволатиш мумкинлигидан келиб чиқиб, унинг мусулмон бўлиши шарт эмас, уларнинг ибодатни ботил қилиш нияти бўлмаса, тиббий маслаҳатига амал қилиш мумкин, дейилган. Бироқ, "Радд ул-муҳтор"да ушбу фикрга қўшилинимаган (Қаранг: Ибн Обидин. Ар-Радд ал-муҳтор. 3-жилд. – Байрут:

Дор ал-кутуб ал-илмия, 2003. - Б.404).

Хозиқ табиб деганда ўз ишига маҳоратли, ўз юртида тан олинган, муайян тажрибага эга, бугунги кун тили билан айтганда, профессор, фан доктори ёки фан номзоди бўлган, олий тоифали шифокор бўлиши шартдир. Шунингдек, у фосиқ бўлмаслиги, яъни диний шаръий ҳукмлар ва амалларни ошкора инкор қилувчи бўлмаслиги лозим. Шариатдаги ҳаром ва ҳалолни билувчи ҳам бўлиши керак. Яъни, шариатда ҳаром дейилган нарсаларни охирги чора сифатида ишлатиш лозимлигини яхши англамоғи даркор. Акс ҳолда, ҳалол нарса бўлса ҳам ҳаромни тавсия қилиши мумкин.

Хуллас, маҳоратли шифокорнинг фикри инобатга олиниши учун у қуидаги қатъий фикрларнинг бирига келган бўлиши лозим:

- 1) Шифокор муайян шаръан ҳаром нарсада даво бор, ундан бошқа давоси йўқ ёки ундан бошқа давоси қолмади, дейиши керак.
- 2) Шифокорнинг кафолати ўз тажрибасидан келиб чиқсан ва ҳаромни истеъмол қилингандан касаллик тузалишига гумони ғолиб бўлган бўлиши керак.
- 3) Шифокор: "Мана шу ҳаромни истеъмол қилсангиз, касалингиз тузалиши тезлашади", деса, унда икки хил фатво бор: истеъмоли жоиз ва ножоиз.

● Хулоса шуки, Имом Шофиъий таъбири билан айтганда, "ислом оламининг жами фақихлари унинг боқимандалари" бўлган зот – буюк фақих Абу Ҳанифа Имом Аъзамнинг фиқхий қарашига кўра ҳаромдан тўғридан-тўғри шифо ниятида фойдаланиш асло жоиз эмас. Инсон ўзича шифо экан, деб ҳаромни истеъмол қилавермайди. У ўз юртида тан олинган маҳоратли шифокор билан маслаҳатлашади. Бу фатвога асосли ва саҳиҳ далиллар етарлидир. Охирги чора сифатида, ўлим хавфи туғилганда, касалликнинг кучайиб кетиши хавфи бўлганда, маҳоратли шифокорнинг ишончли қатъий кўрсатмасига биноан зарурат миқдорида ҳаромдан шифо ниятида фойдаланиш мумкин бўлади. Бунга "изтиор ояти" далил бўлади. Ҳаромни истеъмол қилгандан кейин касаллик чекина бошлиши билан, бошқа ҳалол дорилар наф берадиган бўлса, энди дарҳол ҳаромни тўхтатилади ва ҳалол дориларни ишлатишга ўтилади.

Иложи борича ҳаромдан фойдаланмасликка, ҳалол йўл билан қилинган барча чораларни кўришга ҳаракат қилиш лозим. Зотан, зарра миқдори ҳаромдан сақланиш бутун дунё ибодатидан яхшироқдир!

Ҳамидуллоҳ Беруний